

УДК 378.015.31 : 17.022.1

Мурзіна О.А. ©

кандидат педагогічних наук
(Запорізький державний медичний університет)
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7720-4429>

Мирошніченко В.О. ©

кандидат технічних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7508-737X>

Каблуков А.О. ©

кандидат технічних наук, доцент
(Запорізький державний медичний університет)

Костенко І.О. ©

(Запорізький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)

DOI: 10.31733/2078-3566-2019-1-67-72

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглянуто питання впливу ціннісних орієнтацій на забезпечення кращого засвоєння майбутніми юристами загальнонаукових, фундаментальних та спеціалізованих знань. Визначено поняття аксіосфери майбутнього юриста. Надано рекомендації щодо використання таких науково-педагогічних підходів у навчанні, які сприятимуть фаховій підготовці юристів.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, педагогічна аксіологія, ціннісно-смыслова сфера, аксіосфера, духовні цінності, аксіологічний орієнтир, освітнє середовище, компетентнісний підхід, технологічний підхід, формування.

Постановка проблеми. Юристи належать до представників влади, посадових осіб, які здійснюють відповідні повноваження. Вони мають особливі повноваження щодо захисту інтересів держави, суспільства і громадян від різних посягань. Усе це вимагає від них великої відповідальності. Закон прямо визначає державний характер рішень, які приймають юристи.

Виклад основного матеріалу. Проблема дослідження професійних ціннісних орієнтацій у майбутніх юристів залишається актуальною, оскільки, по-перше, немає єдиного підходу до трактування поняття ціннісних орієнтацій, по-друге, зміни в економічній, політичній та духовній сферах нашого суспільства тягнуть за собою зміни в ціннісних орієнтаціях майбутніх юристів. Особлива увага сьогодні прикута до дослідження змін, які відбуваються у свідомості молоді людини. Неминуча переоцінка цінностей та їх криза найбільше проявляються у свідомості цієї соціальної групи. Актуальність вивчення ціннісних орієнтацій молоді обумовлена появою цілої низки робіт з різних аспектів цієї проблеми. В соціально-психологічних, психолого-педагогічних дослідженнях вивчається структура і динаміка ціннісних орієнтацій особистості в молодому віці, роль ціннісних орієнтацій у механізмі соціальної регуляції поведінки, взаємозв'язку ціннісних орієнтацій з індивідуально-типовими та характерними особливостями особистості, з професійною направленістю.

Необхідною складовою юридичної професії є вища юридична освіта, яка базується на певних принципах, а саме: безперервність та поступове ускладнення навчального процесу; поєднання загальних та спеціалізованих знань у процесі навчання;

© Мурзіна О.А., 2019

© Мирошніченко В.О., 2019

© Каблуков А.О., 2019

© Костенко І.О., 2019

поєднання теорії та практики у юридичному навчанні; творчий підхід до розв'язання наукових проблем та практичних ситуацій.

Система юридичної освіти складається з таких компонентів: професійний відбір; забезпечення засвоєння майбутніми юристами загальнонаукових, фундаментальних та спеціалізованих знань, формування правової культури, юридичного мислення; прищеплення вмінь, навиків юридичної роботи, знань про особливості діяльності юридичних установ, органів; удосконалення юридичної кваліфікації, збагачення форм та методів роботи, узагальнення практичного досвіду для задоволення потреб розвитку суспільства.

Залежно від профілю юридичної діяльності відповідно до стандарту класифікації професій складається навчальний план, навчальна програма, де передбачаються спеціальні дисципліни з урахуванням специфіки майбутньої діяльності. Так, майбутнім юрисконсультам потрібні широкі знання цивільного, господарського права, арбітражної практики, нотаріусам – знання цивільного права, юристам – конституційного, адміністративного права, слідчим – кримінальне, кримінально-процесуальне право, прокурорам, суддям – кримінальне, цивільне, трудове, шлюбно-сімейне, адміністративне, кримінально-процесуальне, цивільно-процесуальне право. Безумовно, рівень кваліфікації юристів залежить від постійного пошуку правових знань та орієнтації у змінах законодавства.

Загальновідомо, що ціннісний підхід до життя, починається з розмежування об'єктів за категоріями добра та зла. Це покладено в основу ціннісних уявлень про корисне і шкідливе, гарне і погане, справедливе і несправедливе, правду і неправду, прекрасне і потворне, які й досліджує аксіологія. До сьогодні склався цілий парадигмальний напрямок – педагогічна аксіологія, центральною проблемою якої є перетворення знань у переконання, опосередкованість засвоєваного фонду знань установками та ціннісними орієнтаціями.

На думку І. Беха, «...суттєву роль у процесі формування професіоналізму відіграє ціннісно-сміслова сфера людини. Це пояснюється тим, що професійна діяльність належить до числа основних засобів побудови власного життєвого шляху. Та побудова такого шляху буде успішною тільки тоді, коли професійна діяльність (підготовка до неї) набуває особистісного відтінку, тобто здатна відображати і втілювати через себе особистість» [1, с. 264] в аспектах її ставлення до рівня фахової підготовленості, духовних цінностей, фізичної культури, здорового способу життя, самоосвіти, самовиховання.

В. Тугарінов охарактеризував концепт «аксіосфера», що визначає сутнісні межі аксіологічного простору, його структурну неоднорідність, внутрішню різноманітність і утворює ієрархію, компонентні складові якої перебувають у взаємодії та єдності [2].

Аксіосфера включає систему цінностей, які є внутрішніми, емоційно освоєними особистістю орієнтирами її діяльності та відповідають індивідуальним особливостям людини, рівню культури і вимогам суспільства.

На думку українського науковця В. Крижка, аксіосфера сучасного фахівця – це унікальне духовне утворення, яке включає інтеріоризовані цінності та ціннісні орієнтації, що забезпечують самозбереження людини в просторі і в часі. У цьому контексті цінність як онтологічна основа аксіосфери – це специфічна реальність, в якій символічно існують форми буття людини, соціуму та культури [3].

Духовні цінності є засобом вираження соціальної зрілості людини. Духовну компоненту аксіосфери майбутнього юриста можна представити як екзистенціальну, моральну, політичну, естетичну, кожна з яких посідає в ієрархії цінностей певне місце. Якщо уявити «піраміду» духовних цінностей, то особливе місце в ній матиме розуміння природи сенсу життя в духовному житті юриста. Сенс життя юриста пов'язаний із самореалізацією його особистості, яка включає творчі, комунікативні, естетичні, емоційні та інші аспекти. Здатність юриста приймати рішення формується в ході різних професійних ситуацій. Готовність до прийняття рішень одухотворяється сенсом життя. Ще одним значущим інструментом одухотворення професійного процесу є совість юриста, яка потребує найвищої внутрішньої сили та постійної роботи над собою [4, с. 176].

Розглянемо інші важливі складові якості юриста:

– моральні цінності – як імпульс внутрішньої духовної мотивації юриста, що виражає систему ставлення до світу та до себе [5].

– творчість як цінність – особливий рід діяльності, в умовах якого народжується щось нове, сфера майстерності та мистецтва [6, с. 273–278];

– увага – аксіологічний орієнтир, що забезпечує надійність, безпеку особистості, дозволяє помічати найменші паростки змін у людині, її духовні прагнення та багато іншого [7, с. 79].

Аксіосфера юриста – це ціннісні орієнтації, цінності, установки, спрямованість (рис. 1.). Моделювання такої системи – це діагностичний та прогностичний процес, який має духовне наповнення і цілеспрямовано впливає на розвиток самобутності, внутрішньої глибини особистості і багатогранності проявів самореалізації юриста.

Структура ціннісних орієнтацій сучасного юриста включає три підсистеми:

когнітивну – ціннісні уявлення людини; знання про предмети, явища, процеси, світогляд, представлені в собі;

емоційну – стійкі почуття людини до об'єктів; емоційне-ціннісне ставлення до світу, своїх зв'язків, почуттів, оцінювань;

діяльнісну – схильність до певного типу соціальної поведінки; способи і прийоми взаємозв'язку, шляхи досягнення (реалізації) життєвих планів [7, с. 83].

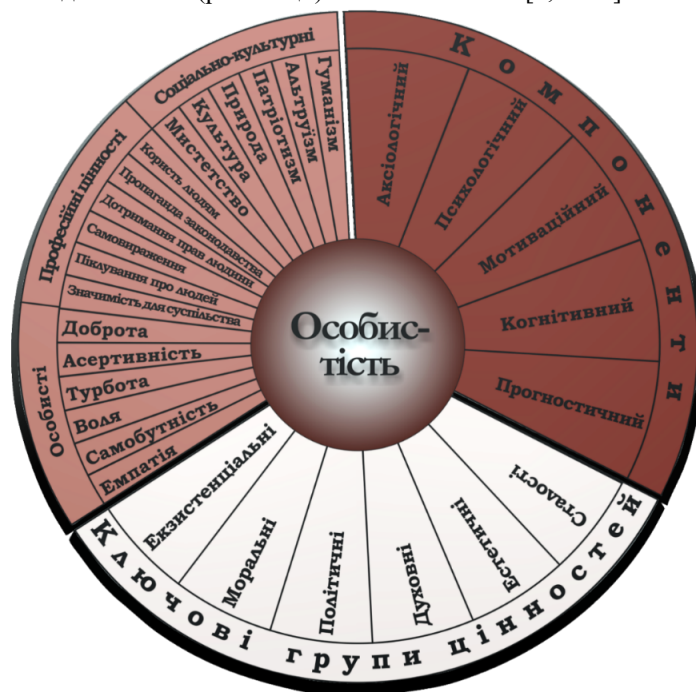

Рис. 1. Аксіосфера майбутнього юриста

Розвиток аксіосфери сучасного юриста має принципову значущість.

Отже, для формування аксіосфери майбутнього юриста необхідна спеціальна діяльність з формування ціннісних орієнтацій юристів, необхідна адресна освітньо-виховна програма формування аксіологічних якостей особистості юристів. Серед позицій, що цілеспрямовано впливають на аксіосферу, найбільш значущими виявилися – культурне середовище, комунікативний досвід, самовиховання, розвиток моральних норм в освіті.

Чинниками формування індивідуальної аксіосфери студента юридичного ВНЗ є такі:

- соціальні очікування соціуму відносно суб'єкта юридичної діяльності, що обумовлюють початковий стан аксіосфери студента та його подальшу трансформацію в процесі навчання у юридичному ВНЗ;
- освітнє середовище юридичного закладу;
- професійна мораль та етика юриста;
- стан юридичної діяльності;
- зміст юридичної освіти.

Серед існуючих наукових поглядів на проблему фахової підготовки юристів слід виділити ті, що задовольняють як у традиційній, так і в інноваційній площині. Насамперед, це аксіологічний, компетентнісний та технологічний підходи.

Аксіологічний підхід до вивчення професійних явищ та процесів характеризує сутність професійної освіти. Аналізуючи основи аксіологічної концепції особистісного

розвитку майбутнього юриста, ми виділили виховання як процес засвоєння цінностей.

По-перше, ціннісна система юриста (інтеріоризовані цінності: совість, обов'язок, свобода, добро, краса, земля, родина, мир, праця, патріотизм, гуманізм, спільність).

По-друге, професійні умови:

– мета виховання: формування особистості юриста-професіонала, для якого найвищою цінністю є людина;

– принципи: концептуальні (гуманізації, відкритості, варіативності), загальноюридичні (активності, систематичності, свідомості), приватно-юридичні (реалістичності, безперервності, диференціації), самовиховання (активності, креативності, співробітництва);

– напрями: формування духовних ідеалів, примноження духовних цінностей, духовний саморозвиток, участь у творчому процесі, створення виховного середовища;

– технології: діалогові (бесіда, диспут, дилема), імітаційні (гра, психодрама, тренінг), креативні (проблемні, імпровізовані форми, проектування).

По-третє, юридичний ідеал – духовність юриста (оволодіння багатством культури, розвиненість емоційно-чуттєвої сфери, досвід високоморальної поведінки).

По-четверте, результат – особистість юриста, яка володіє високим рівнем загальної професійної, особистої культури, ядром якої є цінність особистості.

Аксіологічний підхід дозволяє акцентувати навчальний процес на розвиток загальнолюдських, професійних та особистісних цінностей студентів, який є фундаментом для конструювання свого внутрішнього світу, стійкої життєвої позиції та вдалої професійної діяльності.

Аксіологічний підхід виділяють як методологічну основу при організації освітнього процесу у межах вивчення середовища людського буття та діяльності В. Андреев, І. Бех, Є. Бондаревська, І. Ісаєв, В. Крижко, С. Кульневич, В. Огнев'юк, Ю. Пелех, В. Сластьонін, Н. Ткачова.

Для більш чіткого усвідомлення сутності аксіологічного підходу корисно також навести думки відомого українського дослідника М. Окси, відповідно до яких реалізація цього підходу передбачає дотримання такої вимоги під час формування ціннісних орієнтацій молоді, необхідно повноцінно використовувати можливості колективу як основного провідника соціальних цінностей і групових норм для осіб, які входять до нього [8, с. 26–27].

Актуальність аксіологічного підходу для вирішення проблеми формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів зумовлена сучасними тенденціями розвитку світового освітнього простору, необхідністю побудови ієрархії цінностей виховання особистості у вищій школі України.

Необхідність використання аксіологічного підходу пов'язана з визначенням концептуальних засад та з пошуком ціннісних засад формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів.

У зв'язку з цим визнання професійної компетентності та надання їй пріоритетного статусу у професійній підготовці майбутніх юристів сприяє вдосконаленню ефективності її формування.

У нашому дослідженні компетентнісний підхід ґрунтується на визнанні професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів як результату професійної підготовки у ВНЗ. Сутність такого підходу – у конструюванні такого навчального процесу, який зводиться не лише до опанування професійними знаннями, уміннями і навичками та наявності професійних якостей, а й передбачає їхню актуалізацію та мобільність майбутнього юриста у розв'язанні професійних проблем, виконанні професійних завдань тощо.

Компетентнісний підхід, який орієнтований, насамперед, на нове бачення цілей та оцінку результатів професійної освіти, також пред'являє свої вимоги і до інших компонентів освітнього процесу – змісту, педагогічних технологій, засобів контролю і оцінки.

У другій половині ХХ ст. виникає «технологічний підхід» до організації навчання, теоретичною базою якого стає програмоване навчання.

Технологічний підхід в освіті активно використовується як логічно впорядкована і відтворювана система дій суб'єктів, спрямованих на досягнення освітньої мети. Реалізація цієї мети за допомогою провідного методу, виконання якого гарантує досягнення мети, це:

- особливий тип знань про гарантований і відтворений спосіб досягнення освітньої мети в процесі діяльності суб'єкта;

- науково обґрунтований проект дій суб'єктів для досягнення мети з необхідним для цього інструментарієм [9, с. 20].

Технологічний підхід характеризує спрямованість педагогічних досліджень на оптимізацію, удосконалення діяльності навчання, підвищення її результативності, інструментальності, інтенсивності. Окремого аналізу потребує поняття «формування». Український педагогічний словник визнає поняття «формування» як процес цілеспрямованого й організованого оволодіння суб'єктами освітнього процесу цілісними, стійкими професійними рисами та якостями, необхідними їм для успішної діяльності; процес зміни особистості в ході її взаємодії з реальною педагогічною дійсністю; поява професійних і соціально-психологічних новоутворень у структурі особистості [10].

В. Сластьонін розуміє «формування» як процес оволодіння сукупністю стійких властивостей та якостей особистості [11].

Під формуванням професійних цінностей будемо розуміти процес прогресивних змін їх структурних компонентів (аксіологічного, психологічного, мотиваційного, когнітивного, прогностичного), надання цінностям особистості як цілісному, інтегративному утворенню певної завершеності.

Складність процесу формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів обумовлює необхідність дотримуватись певних педагогічних умов. Ю. Бабанський стверджує, що «ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, у яких він протікає» [12].

При цьому аксіологічний підхід дає змогу акцентувати можливості та ресурси навчального процесу з підготовки майбутніх юристів на розвиток загальнолюдських, професійних та особистісних цінностей, він є фундаментом для конструювання випускниками свого внутрішнього світу, аксіосфери, стійкої життєвої позиції та ефективної професійної діяльності.

Компетентнісний підхід ґрунтується на визнанні професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів як результату професійної підготовки у ВНЗ. Сутність цього підходу полягає у конструюванні такого навчального процесу, який зводиться не лише до опанування професійних знань, умінь, навичок і наявності професійних цінностей, а й передбачає їхню актуалізацію та мобільність майбутнього юриста в розв'язанні професійних проблем, виконанні професійних завдань на високому рівні.

Технологічний підхід характеризує спрямованість на оптимізацію, удосконалення діяльності навчання, підвищення її результативності, інструментальності та інтенсивності. Технологічний підхід використано як комплекс філософських, теоретичних та методологічних поглядів на творче конструювання, що гарантує досягнення мети та дає змогу перевірити ознаки змін, які були виявлені.

Висновки. Аналіз наукових джерел та практики формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів у процесі фахової підготовки дозволив зробити такі висновки:

- теоретичні основи, що існують сьогодні, вже не відповідають сучасним вимогам практики юридичної освіти у плані педагогічного забезпечення ефективного розвитку ціннісних орієнтацій майбутніх юристів;

- професійна підготовка майбутніх юристів потребує вдосконалення змісту юридичної освіти з метою орієнтації на формування професійних ціннісних орієнтацій;

- ціннісні орієнтації майбутніх юристів впливають на ступінь активності і якість професійних досягнень особистості, вони значною мірою визначають ефективність професійної діяльності;

- цільова спрямованість освітнього процесу в юридичних ВНЗ на освоєння цінностей обраної професії є основою і дозволить майбутньому юристу не тільки придбати уявлення про професію, але й активно та безперервно розвивати їх.

Для фахової підготовки юристів необхідно використати такі науково-педагогічні підходи, які задовольняють як у традиційній, так і в інноваційній площині: аксіологічний, компетентнісний та технологічний.

Бібліографічні посилання

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ: Либідь, 2003. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
2. Тугаринов В.П. Избранные философские труды. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1988. 343 с.
3. Крижко В.В., Мамаєва І.О. Аксіологічний потенціал державного управління освітою: навч. посібник. Київ: Освіта України, 2005. 217 с.

4. Сливка С.С. Юридична деонтологія: підручник. Вид. 3-тє, перероб. і доп. Київ: Атіка, 2006. 296 с.
5. Хоменко О.В. Загальна характеристика моральної культури юриста. *Форум права*. № 3. С. 712–716. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pd/FP_index.htm_2013_3_117.pdf.
6. Уваркіна О.В. Творчість як цінність особистості. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова*. Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: зб. наук. праць. 2009. Вип. 22 (35). С. 273–278.
7. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за ред. О.В. Уваркіної. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 128 с.
8. Окса М.М. Стратегічний менеджмент в освіті: навч. посібник. Мелітополь: МДПУ, 2007. 178 с.
9. Смотрицкий Е.Ю. Схемы по философии: Этика. Аксиология. Мироззрение. Днепропетровск: Пороги, 2003. 22 с.
10. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
11. Педагогика / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. 4-е изд. Москва: Шк. пресса, 2002. 576 с.
12. Бабанский Ю.К. Интенсификация процесса обучения. Москва: Знание, 1987. 80 с.

Надійшла до редакції 04.03.2019

SUMMARY

Murzina O.A., Myroshnychenko V.O., Kablukov A.O., Kostenko I.A. Formation of value orientations in the system of higher education. The article deals with the problem of formation of professional values orientations of future lawyers in the process of professional training. It is determined that value orientations influence the level of activity and the quality of professional achievements of the individual; they largely determine the effectiveness of professional activity, characterize the settings and relation of the person to the profession and determine to what extent the creative attitude towards it develops. Professional values "call" for identification with professional tasks and requirements of the legal profession. They also develop individual readiness for achievement and optimal use of their own potential of opportunities.

Also defined the concept of the future of the lawyer axioms - these are value orientations, values, installation, focus on legal activities. In the axioms of future lawyers, we included: key values; socio-cultural; professional values; personal structure of value orientations.

On the basis of theoretical analysis the perspectives of use in the pedagogical process of legal education of axiological, competence and technological methodological approaches are substantiated.

At the same time, the axiological approach provides methodological support for the formation of understanding of the importance of human and professional values in future lawyers, the programming of their future legal activity in the professional environment, communicative tolerance, the development of professional value orientations for successful professional activities.

Competency approach makes it possible to construct an educational process on the basis of accurate understanding of the final learning effects, operationalized through identified and proven diagnostic tools, which measure not only the amount of recorded in the memory of a set of professional knowledge, but also the availability of professional qualities, the possibility of their actualization and mobilization under time of real professional activity.

Technological approach provides certain guarantees of achievement of the goal and allows to rely on certain stages of preparation, their binding, logic and continuity in the system of formation of value orientations of future lawyers.

Keywords: *value orientations, pedagogical axiology, value-semantic sphere, axiospheres, spiritual values, axiological orientation, educational environment, competence-based approach, technological approach, formation.*